

นายกรัฐมนตรีที่ 7

1. นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม)
2. ชาติ 11 พฤษภาคม 2443 ที่ ต.ท่าวาสุกรี อ.กรุงเทพฯ อยุธา
3. มรณะ 2 พฤษภาคม 2526 ด้วยโรคหัวใจวาย ที่กรุงปารีส ฝรั่งเศส
4. สถานภาพการสมรส แต่งงานกับท่านผู้หญิงพูนสุข พนมยงค์ มีบุตรและธิดารวม 6 คน
ดังนี้
 1. นางสาวลลิตา พนมยงค์
 2. นายปาด พนมยงค์
 3. นางสาวสุภา พนมยงค์
 4. นายศุขปรีดา พนมยงค์
 5. นางกษมิ บุญทักษ์กุล
 6. นางวณี สายประดิษฐ์¹
5. การศึกษา - เริ่ม ศึกษาหนังสือไทยที่บ้านครูแสง ต.ท่าวาสุกรี แล้วย้ายไปศึกษา
ที่บ้านหลวงปราณี (เปี่ยม) อ.ท่าเรือ
- โรงเรียนวัดรวก ซึ่งสมัยนั้นเป็นโรงเรียนรัฐบาลประจำอำเภอ
ท่าเรือสอบได้ไคชั้น 1 แห่งประโยค 1

¹ ปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษไร้แผ่นดิน กองบรรณาธิการสยามใหม่
(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อาทิตย์ พ.ศ. 2526) หน้า 42

- โรงเรียนวัดศาลาปูน อ.กรุงเก่า สอบไล่ได้ประณมบริบูรณ์ตาม
หลักสูตร
- โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร
- โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า สอบไล่ได้ชั้นมัธยม 6
- โรงเรียนสวนกุหลาบ และลาออกหลังเข้าเรียนได้ 6 เดือน เพื่อช่วย
บิดาท่านา
- พ.ศ. 2460 เข้าศึกษาที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม
และศึกษาฝรั่งเศสที่เนคิบัณฑิตยสภา โดยอาจารย์เลเคแกร์
ที่ปรึกษาศาลต่างประเทศเป็นผู้สอน
- พ.ศ. 2462 สอบไล่วิชากฎหมายเนคิบัณฑิตได้
- พ.ศ. 2463 เป็นสมาชิกเนคิบัณฑิตยสภา
- สิงหาคม 2463 ได้รับทุนไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศส
โดยศึกษาภาษาฝรั่งเศสและความรู้ทั่วไปที่วิทยาลัยอง (Lycée Caen)
และศึกษากฎหมายที่มหาวิทยาลัยอง (Caen) สอบไล่
ได้ปริญญาทางกฎหมาย (Bachelier en Droit) แล้วสอบไล่
ได้เป็น "ลิจองซีเอกกฎหมาย (Licencié en Droit)
- ศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยปารีส สอบไล่ได้เป็นคณูบัณฑิตทางกฎหมาย
(Docteur en Droit) ฝ่ายเนคิศาสตร์ และสอบไล่ได้
ประกาศนียบัตรชั้นสูงทางเศรษฐกิจ²

2 สุพจน์ คานตระกูล ชีวิตและงานของดร.ปรีดี พนมยงค์

6. ระยะเวลาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

สมัยที่ 1 24 มีนาคม พ.ศ. 2489 - 3 มิถุนายน พ.ศ. 2489

สมัยที่ 2 8 มิถุนายน พ.ศ. 2489 - 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489

สมัยที่ 3 11 มิถุนายน พ.ศ. 2489 - 23 สิงหาคม พ.ศ. 2489

7. นโยบายของรัฐบาล

สมัยที่ 1 รัฐบาลชุดนี้ได้รับตำแหน่งเนื่องจากรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ ไคลาออกจากตำแหน่งเมื่อสภาผู้แทนราษฎรได้รับร่าง "พ.ร.บ.คุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชน" ที่เสนอโดย นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส. พรรคสหชีพ พ.ร.บ. นี้เรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า "ร่าง พ.ร.บ. บักป้ายข้าวเหนียว" นายควง ไม่เห็นด้วยกับ พ.ร.บ. ฉบับนี้เพราะเห็นว่าไม่อาจจะปฏิบัติได้ จึงขอ ลาออก รัฐบาลของนายปรีดี ได้แถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2489 มีใจความดังต่อไปนี้

"เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนมากที่จะให้ข้าพเจ้ารับใช้ประเทศชาติในยามคับขัน ข้าพเจ้าก็จำเป็นต้องปฏิบัติตามความประสงค์ของท่าน

บัดนี้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งคณะรัฐมนตรีตามประกาศลงวันที่ 24 มีนาคม พุทธศักราช 2489 ดังที่ท่านทราบแล้ว รัฐบาลจึงขอแสดงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎร ดังต่อไปนี้

1. เป็นที่ทราบกันอยู่ทั่วไปว่า ขณะนี้ประเทศไทยก็คล้ายกับประเทศอื่น ๆ อีกหลายประเทศที่ต้องตกอยู่ในภาวะอันยากแค้นซึ่งเป็นผลเสียเนื่องมาจากมหาสงคราม ฉะนั้นไม่ว่ารัฐบาลใดที่จะเข้าบริหาร ย่อมจะต้องเผชิญกับปัญหามากมายหลายประการ รัฐบาลนี้มีใ้มองข้ามความยากลำบากที่จะต้องประสบ แต่ก็พยายามฝ่าฟันอุปสรรคให้ไ้ผลดีแก่ประเทศชาติมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2. ความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องส่งเสริมสัมพันธไมตรีตลอดทั้งความเข้าใจอันดีให้สนิทสนมกับสหประชาชาติ และร่วมมือตามอุดมคติซึ่งสหประชาชาติได้วางไว้และดำเนินการ เจรจากับสหประชาชาติและนานาประเทศอื่น เพื่อปลดเปลื้องและขจัดภาระให้หมดหรือลดน้อยลงไป ในการนี้จึงจำเป็นที่คนไทยทั้งหลายจะต้องมีความสามัคคีกลมเกลียวและแสดงให้เห็นถึงเสถียรภาพและความมั่นคงภายในประเทศอันจะเป็นรากฐานที่แสดงให้นานาประเทศเห็นถึงความเป็นปึกแผ่นและกำลังจิตใจของประชาชนคนไทย

3. ขณะนี้การครองชีพและความสงบเรียบร้อยภายในเป็นปัญหาอันใหญ่สำหรับประชาชนภายในทั่วทั้งประเทศ ซึ่งรัฐบาลจะได้เอาใจใส่เป็นพิเศษในการนี้จะต้องอาศัยความสมานและประสานนโยบายภายในต่าง ๆ ดังจะได้กล่าวในข้อต่อ ๆ ไป

4. การทหาร รัฐบาลนี้ถือว่ากำลังทหารที่มีอยู่นั้นเป็นของประเทศชาติโดยเฉพาะและจะได้ปรับปรุงการจัดการปกครองทางทหารให้สอดคล้องกับการปกครองแบบประชาธิปไตยตามที่เหมาะสมกับประเทศของเรา

จะปรับปรุงรายได้และรายจ่ายเพื่องบประมาณแผ่นดินเป็นดุลยภาพ
จะจัดให้มีเงินครามีเสถียรภาพในระบอบอันสมควรแก่ภาวะ
เศรษฐกิจ เพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างราคาสินค้าและค่าจ้าง ได้กลับคืน
สู่สภาพปกติ และให้การค้าและธุรกิจได้อาศัยหลักที่มั่นคงยั่งยืนสืบไป

5. การเกษตร รัฐบาลนี้จะได้อสนใจและเอาใจใส่ในเรื่อง
การเกษตรกรรมเป็นพิเศษ จะพยายามเพิ่มพูนการผลิตข้าวให้ได้มากที่สุด
เท่าที่จะสามารถทำได้ และจะส่งเสริมการเพาะปลูกพืชอื่นที่เป็นสินค้าของ
ประเทศให้ปริมาณมากขึ้น จะจัดให้มีสถานศึกษาทางปฏิบัติในวิชาการเกษตร
นอกเหนือจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีอยู่ในเวลานี้ เพื่ออบรมและ
เพาะ ให้เกิดกสิกรชั้นกลางขึ้น จะได้รับเร่งการผลิถั่วขึ้นสำหรับป้องกัน
โรคระบาดสัตว์ให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น กับทั้งจะเร่งรัดบำรุงพันธุ์สัตว์โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งคือ โค สุกร เม็ด ไก่ ให้มีปริมาณและคุณภาพมากและดียิ่งขึ้น
จะได้จัดหาวิธีควบคุมและปลว เพื่อให้การค้าปลาของชาวประมงได้เป็นไป
โดยยุติธรรม จะได้ส่งเสริมการทำยางพาราให้มีปริมาณ เพิ่มขึ้นอีก ทั้งจะ
นำพันธุ์ยางที่ดีมาเผยแพร่แก่เจ้าหน้าที่ของสวนยางอีกด้วย จะได้ปรับปรุง
โครงการป่าไม้เสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน จะได้ก่อสร้าง
การชลประทานบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และโครงการอื่น ๆ
ตลอดจนสนับสนุนการชลประทานท้องถิ่น จะส่งเสริมการสหกรณ์และจัดให้มี
การสหกรณ์ขนส่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเบื้องต้นคือ การขนข้าวและสหกรณ์
รูปอื่นเท่าที่จะสามารถทำได้ และจะเปิดธนาคารเพื่อการสหกรณ์โดยเฉพาะ
ขึ้น และจะได้ลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของสหกรณ์ให้มีอัตราต่ำกว่าที่เป็นอยู่
ในเวลานี้

6. การสาธารณสุข กิจการสาธารณสุขอันกล่าวไว้ว่ามีรากฐานอันสำคัญ อยู่ 4 ประการ ได้แก่ การผลิตนม ผลิตภัณฑ์ รักษาและป้องกันนั้นยังเป็นผลไม่สมบูรณ์ พอแก่การคั่งที่ทราบกันอยู่แล้ว รัฐบาลมีความมุ่งหมายที่จะปรับปรุงเพิ่มเติมให้ได้ผล สมบูรณ์ขึ้นจนเพียงพอแก่การโดยลำดับ อาทิเช่น การผลิตแพทย์เรียนสำเร็จออกจาก มหาวิทยาลัย ก็จะทำให้ได้จำนวนมากขึ้น การผลิตยาสำหรับรักษาป้องกันโรคจะให้ได้ปริมาณ และชนิดยาที่จำเป็นทวีขึ้นจนพอสำหรับใช้ สิ่งใดที่ยังขาดและไม่สามารถจะผลิตเองได้ก็จะหาซื้อเพิ่มเติม ทั้งจากการภายในภายนอกประเทศ การรักษาพยาบาลซึ่งยังมีสถานที่ไม่ เพียงพอโดยโรงพยาบาลยังมีไม่ทั่วทุกจังหวัดก็จะได้พยายามจัดสร้างขึ้นให้ทั่วถึง ตลอดจน ทั้งเครื่องมือในลำดับต่อไป การป้องกันมิให้โรคเกิดลุกลามระบาดแพร่หลายก็จะได้มีการ ปรับปรุงวิธีการ เพิ่มกำลังงานให้เหมาะสมทั่วถึงตลอดไปตามท้องที่ และจะได้จัดให้มีการ จำหน่ายยาที่จำเป็นโดยแพร่หลายตามชนบท จัดเจ้าหน้าที่พิจารณาอบรมพลเมืองให้มีความรู้ ในการรักษาสุขภาพอนามัย และวิธีป้องกันโรคได้โดยตนเองตามสมควร ในด้านการศึกษา จะได้ช่วยการสาธารณสุขโดยให้นักเรียนรับความรู้ในเรื่องรักษาสุขภาพอนามัยและการ ป้องกันโรคตามสมควรแก่อัธยาศัย

อนึ่ง โรคระบาดมีไข้ทรพิษและอหิวาตกโรค ซึ่งเคยยบรเทาเบาบางลงแล้ว แต่ยังไม่สงบลงโดยทั่วไปนั้น รัฐบาลก็จะได้เร่งรัดการปราบปรามให้สงบลงโดยทั่วถึง และทำการป้องกันเป็นพิเศษต่อไปอีกเป็นระยะ 2 - 3 ปี เพื่อมิให้โรคระบาดรุนแรงขึ้นอีก ส่วนไขมาลาเรีย ซึ่งมีชุกชุมในท้องที่ต่าง ๆ นั้น รัฐบาลก็จะได้ขยายกำลังทำการรักษา ป้องกันให้เบาบางลงโดยทำนองเดียวกัน

7. การอุตสาหกรรม รัฐบาลจะได้ปรับปรุงกิจการภายในโรงงานอุตสาหกรรม ให้มีสมรรถภาพในการผลิต และจะได้ส่งเสริมการอุตสาหกรรมของเอกชน และสหกรณ์ ให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น ทั้งจะดำเนินการสืบสวนค้นคว้าในทางวิทยาศาสตร์ เพื่อเป็นการส่งเสริม

อุตสาหกรรม และพาณิชย์กรรมของประเทศให้เจริญก้าวหน้าเพื่อประโยชน์แก่ราชการ และเพื่อเผยแพร่แก่ประชาชน ในทางโลหกิจจะได้ดำเนินงานในทางวิชาการแก่ การสำรวจธรณีวิทยาเพื่อค้นคว้าหาแหล่งแร่ วัตถุเชื้อเพลิงที่ไร้น้ำมันเช่นถ่านหินและน้ำมัน เป็นต้น และจะช่วยเหลือผู้ทำเหมืองแร่โดยจัดหาเครื่องมือ เครื่องใช้อันเป็นอุปกรณ์ในการ ทำเหมืองเพื่อเร่งการผลิตให้ได้ปริมาณเพิ่มขึ้น

8. การคมนาคม ในหลักทั่วไปรัฐบาลจะจัดการบำรุงและบูรณะการสื่อสาร ทางรถไฟการทางและการขนส่งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศให้กลับสู่สภาพก่อนสงคราม งานใดที่สมควรจะมีโครงการไว้แน่นอน รัฐบาลก็จะได้จัดทำโครงการ ขึ้นให้สอดคล้องกับกำลังคนและกำลังเงินของประเทศ

9. การพาณิชย์ในด้านการพาณิชย์ รัฐบาลจะได้มีการพิจารณาปรับปรุง กิจการบริหารในกระทรวงพาณิชย์ให้มีประสิทธิภาพเพื่อการพาณิชย์ ในยามปกติภายหลัง สงครามทั้งจะได้ควบคุมและส่งเสริมการค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศให้เหมาะสม กับเศรษฐกิจของประเทศยิ่งขึ้น และแก้ไขการครองชีพของราษฎรให้อยู่ในฐานะอันสมควร แก่กาลสมัย

ในทางการค้าภายใน รัฐบาลจะได้ส่งเสริมให้คนไทยนิยมการค้าให้เป็น ลำดับขั้นยิ่งขึ้น และจะได้ส่งเสริมให้มีร้านสหกรณ์เปิดขึ้นเพื่อประโยชน์ของชาวนา ต่อไปด้วย

ส่วนในด้านการต่างประเทศ รัฐบาลจะได้ส่งเสริมและเผยแพร่สินค้าของ ประเทศไทยออกไปยังต่างประเทศให้เป็นที่นิยมทั้งในทางคุณภาพและปริมาณยิ่งขึ้น

10. การมหากาพย์ ความสงบเรียบร้อยภายในเป็นความปรารถนาอย่างยิ่ง ที่จะต้องดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวกับการปราบปรามโจรผู้ร้ายต่อเนื่องตลอดไปอีก และขณะ เดียวกันจะส่งเสริมให้ราษฎรได้กลับคืนเข้าสู่สภาพการครองชีพตามปกติ และโดยวิธี

การร่วมมือกับองค์การหรือกระทรวงทบวงกรมอื่น ๆ เพื่อให้ราษฎรได้ประกอบอาชีพที่เป็นหลักฐานยิ่งขึ้น ในยามที่สงครามผ่านพ้นไปใหม่ ๆ เช่นนี้ ปัญหาเรื่องจิตใจซึ่งถูกกระทบกระเทือนและเสื่อมโทรมลงไป จะได้อาหาทางแก้ไขโดยชี้แจงและชักชวนให้ใคร่สู้ถึงหน้าที่ในฐานะเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตย

เพื่อให้ได้เป็นผลสมความมุ่งหมายดังกล่าวแล้ว จะได้นำเนกาการต่อไปนี้

(ก) การสำรวจจะได้รับการปรับปรุงสมรรถภาพของตำรวจเพื่อให้เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายปราบปรามที่เข้มแข็งโดยร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองโดยใกล้ชิด

(ข) การปกครองท้องถิ่น นอกจากจะได้รับการปรับปรุงเจ้าหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นแล้ว ยังจะได้แก้ไขระบบการปกครองเพื่อให้หมู่บ้าน และตำบลได้รับการทำนุบำรุงโดยทั่วถึงยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้

(ค) การราชทัณฑ์ จะดำเนินการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามหลักการราชทัณฑ์ และปลูกฝังให้อาชญากรได้รับความรู้ในวิชาชีพในที่คุมขัง

(ง) การสาธารณสุขปโลก จะส่งเสริมและได้เร่งรัดในการจัดประปาและไฟฟ้าเพื่อความสะอาดและความปลอดภัยให้มีขึ้นในท้องถิ่นชุมชนให้มากที่สุดที่จะทำได้ และจะได้จัดระเบียบการผังเมือง ส่งเสริมให้มีการก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยให้เป็นไปโดยประหยัดและเหมาะสมแก่สภาพท้องถิ่น

(จ) การที่ดิน จะได้เร่งรัดและส่งเสริมบรรดาการกระทำทั้งปวงซึ่งรัฐบาลก่อนได้เริ่มดำเนินการไว้แล้วให้ เป็นผลดียิ่งขึ้น เช่นการช่วยบุคคลที่ตั้งใจประกอบอาชีพในทางกสิกรรมให้ได้รับความสะดวกในการจับจองที่ดินรกร้างว่างเปล่า และการจัดให้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินแล้วได้รับหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ หรือสิทธิครอบครองโดยรวดเร็ว เป็นต้น

(ฉ) การประชาสัมพันธ์โครงการที่ บรรดาการส่งเคราะห์ต่าง ๆ ซึ่งได้ปฏิบัติอยู่แล้ว จะได้ดำเนินการต่อไป และถ้ามีกำลังเพียงพอจะได้ขยายการส่งเคราะห์ให้มากขึ้น

11. การศาล

(ก) จะรักษาและส่งเสริมฐานะของผู้พิพากษาตามควรแก่อิสระที่มีในการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี

(ข) จะสอดส่องให้กระบวนการพิจารณาในศาลดำเนินไปโดยเร็ว เพื่อประโยชน์ของประชาชนและ เฉพาะอย่างยิ่งจะได้พิจารณาเพิ่มจำนวนผู้พิพากษาให้สมส่วนกับจำนวนคดีที่เกิดขึ้น

(ค) จะได้พิจารณาตั้งศาลในภูมิภาคขึ้น เพื่อให้ความสะดวกแก่ประชาชนผู้เกี่ยวข้องในทางอรรถคดี และมีให้เสียเวลาในการประกอบอาชีพ

(ง) จะปรับปรุงประมวลกฎหมายต่าง ๆ และพระธรรมนูญศาลยุติธรรมให้เหมาะสมกับการสมัยเพื่อมลุลงสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

12. การศึกษาและการศาสนา รัฐบาลนี้จะวางแผนการศึกษาของชาติให้มีรากฐานการวางแนวการศึกษาคงแบ่งเป็นสามระดับอาชีวศึกษา หลักสูตรตำราเรียนจะ ปรับปรุงใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการของประเทศ และความเป็นอยู่ของท้องถิ่น โดยจะให้ผู้ที่ได้รับการศึกษารู้จักกันทั่วเหตุผล และมีศีลธรรมอันดีงาม ทั้งมีความรู้อันจำเป็นจะประกอบอาชีพตามที่ตนต้องการ เฉพาะอย่างยิ่งในทางเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรม

การศึกษาจะดีก็ต้องมีครูดี ฉะนั้นการศึกษาวิชาครู การบำรุงฐานะของครูให้เป็นที่เคารพนับถือแก่บรรดาศิษย์ จึงเป็นภารกิจอันยิ่งใหญ่ของกระทรวงศึกษาธิการ

ในค่านิยมศาสนานั้น รัฐบาลนี้จะเร่งส่งเสริมและทำนุบำรุงศาสนา และถือว่าความเชื่อมั่นยึดเหนี่ยวในทางศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการละเว้นประพฤติกิเลสที่ไม่ชอบไม่ควร รัฐบาลนี้ถือว่าการศึกษา กับศาสนาเป็นสิ่งที่อุปการะแก่กัน ผู้มีความรู้ต้องมีศีลมีสัจย์อยู่ในตนด้วย

สมัยที่ 2 นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับการเสนอให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อในสมัยที่สองเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2489 ภายหลังจากที่คณะรัฐบาลชุดแรกของเขาหมดอายุลงเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2489 ตามระเบียบของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2489 ที่ได้รับการแก้ไขใหม่ แต่ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวรัฐบาลของเขาได้รักษาการอยู่ในตำแหน่งมาโดยตลอด ครั้นเมื่อได้รับพระราชโองการให้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีที่สองโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เพียงวันเดียวก็เกิดเหตุร้ายแรงที่ไม่คาดฝันขึ้นในเช้าวันรุ่งขึ้น คือเมื่อเวลา 6.00 น. ของวันที่ 9 มิถุนายน สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จสวรรคตโดยอุบัติเหตุจากพระแสงปืน นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีโดยทันที รวมเวลาที่เขาเป็นนายกรัฐมนตรีวาระที่สองเพียง 2 วัน ในขณะนั้นยังไม่มีกติกาดังคณะรัฐมนตรีร่วมคณะรัฐบาล จึงไม่มีการแถลงนโยบายของคณะรัฐบาลชุดนี้

สมัยที่ 3 ภายหลังจากที่สมาชิกของสภาผู้แทนราษฎรทั้งสองสภา คือ พุทธสภาและรัฐสภา ได้เรียกประชุมด่วนและให้ความเห็นชอบในการอัญเชิญสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระอนุชาขึ้นสืบพระราชสันตติวงศ์ตาม

กฤษฎีกาเพื่อทราบต่อไป สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติเป็นเอกฉันท์ให้นายปรีดี พนมยงค์
ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 3 ต่อไปเพื่อคลี่คลายเหตุการณ์กรณี
สวรรคตให้ประชาชนได้ทราบ รัฐบาลชุดที่สามของนายปรีดี ได้แถลงนโยบายต่อ
รัฐสภาเมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2489 มีใจความดังต่อไปนี้

1. แม้ว่าในขณะนี้สถานการณ์ของประเทศในส่วนที่เกี่ยวข้องกับภายใน
ความยากแก่ปัญหาการครองชีพและความสงบเรียบร้อยโดยทั่วไป เพิ่งเริ่มบรรเทา
ลงบ้างแต่ก็ยังเป็นภาระหนักอึ้งมีใช้น้อย ซึ่งรัฐบาลจำเป็นต้องพยายามฝ่าฟัน
ในอันที่จะแก้ไขปรับปรุงให้เป็นที่เรียบร้อยและเป็นผลดีเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน
ในส่วนรวมให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

2. การต่างประเทศ เนื่องจากพฤติการณ์ได้พิสูจน์ให้เห็นแล้ว
ว่า การผูกมิตรอันดีกับสหประชาชาติ และนานาประเทศ ตลอดทั้งการปฏิบัติ
ให้เขาเกิดความเชื่อถือขึ้นนั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ รัฐบาลนี้จึงจะดำเนินการ
อย่างเต็มความสามารถที่จะส่งเสริมสัมพันธไมตรีที่สอดคล้องความเข้าใจอันดี
ซึ่งมีอยู่อย่างดีกับสหประชาชาติแล้วนั้นให้ดีขึ้น

และร่วมมือกับสหประชาชาติตามอุดมคติ ซึ่งองค์การนั้นได้
วางไว้ในการณ์รัฐบาลหวังว่า จะได้รับความร่วมมืออย่างเต็มที่จากรัฐสภา
ทั้งนี้เพราะปัญหาการต่างประเทศส่วนเรื่องนั้นเป็นนโยบายของชาติโดยแท้
และเพื่อแสดงให้เห็นนาชาติเห็นอกเห็นใจประชาชนคนไทยทั้งหลายที่มีความ
สมัครสมานกลมเกลียว ประเทศไทยตั้งอยู่ในความสงบสุขชุมชนชาติความเป็นธรรม
ซึ่งตรงกับหลักการของสหประชาชาตินั่นเอง

3. การทหาร รัฐบาลนี้ถือว่ากำลังทหารที่มีอยู่นั้นเป็นของประเทศชาติ
โดยเฉพาะและจะได้รับการปรับปรุงการปกครองทหารให้สอดคล้องกับ

การปกครองแบบประชาธิปไตย ตามที่ เหมาะสมกับประเทศของเรา

จะได้จัดการปรับปรุงวิหะฐานะผู้บังคับบัญชาทหารให้มีสมรรถภาพสูงขึ้น บำรุงความสุขของทหารและให้ทหารได้อยู่ในระเบียบวินัยโดยเคร่งครัด

4. การคลัง จะจัดหาเงินโดยวิธีที่เหมาะสมเพื่อการใช้จ่ายพอสมควรของรัฐ ในอันที่จะบูรณะบ้านเมืองให้ดำเนินกลับไปสู่สภาพปกติ

จะจัดการให้ทหารได้รับการเลี้ยงดูดีขึ้นโดยเร็ว และจะให้ทหารเป็นกำลังหนุนเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองในการปราบปรามโจรผู้ร้ายเพื่อความสงบสุขของประชาชน

5. การคลัง

(1) จะพยายามหาทางเจรจาขอให้สหประชาชาติถอนการยึดเงินของประเทศไทยซึ่งจะเป็นทางให้ประเทศไทยได้นำเงินมาซื้อของที่จำเป็นให้พลเมือง

(2) จะพยายามให้ได้เปิดการปริวรรตเงินกับต่างประเทศโดยเร็วที่สุดเพื่อให้การค้ากับต่างประเทศดำเนินไปได้

(3) จะเริ่มการปรับปรุงรายจ่ายรายได้ให้เหมาะสมแก่กาลและเป็นธรรมแก่สังคม

(4) จะดำเนินการไปสู่รากฐานในอันที่จะชำระไว้ซึ่งเสถียรภาพของเงินตราไทย

อนึ่ง รัฐบาลไต้หวันเห็นว่า กิจกรรมของประเทศจะดำเนินไป โดยเรียบร้อยก็ด้วยอาศัยข้าราชการ เป็นตัวจักรสำคัญ และโดยเหตุที่ ข้าราชการในปัจจุบันนี้ตกอยู่ในฐานะลำบากรัฐบาลจึงเห็นสมควรที่จะช่วยเหลือ ให้ข้าราชการทุกฝ่ายมีการครองชีพอันสมควรแก่ทัศนภาพ

6. การเกณฑ์ รัฐบาลจะให้ความสนใจพิเศษ อาทิเช่น จะ เพาะ และส่งเสริมการสหกรณ์และใช้มีกลจักรอันกว้างขึ้นได้มากที่สุดจะมากได้ จะเร่งบำรุงและส่งเสริมพืช 4 ชนิดเป็นการใหญ่ คือ ข้าว ถั่วเหลือง ฝ้าย และยาสูบ การเผยแพร่พันธุ์ข้าวที่รัฐบาลได้บำรุงคัดเลือกแล้วให้มีปริมาณ แพร่หลายยิ่งขึ้น จะบำรุงสัตว์พันธุ์พื้นเมืองให้ได้พันธุ์ดีแทนที่จะมุ่งนำพันธุ์จาก ต่างประเทศแพร่หลายยิ่งขึ้นแต่อย่างเดียว จะให้บรรดาสหกรณ์ชาวนาเป็น ผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ในบริษัทข้าวไทยจำกัด จะได้ดำเนินการก่อสร้างการชลประทาน ที่ไควางไวได้สำเร็จรูป และจะได้สำรวจจุกควยว่า นอกจากในภาคกลางแล้ว จะมีทางทำการชลประทานเพื่อช่วยเหลือการกลสิกรรมในภาคอื่น ๆ ได้เพียง ใดหรือไม่ นโยบายกึ่งที่ไคกล่าวมาข้างต้นนี้ บางอย่างเป็นนโยบายที่จะต้อง กระทำในระยะเวลาอันนาน ซึ่งรัฐบาลนี้แถลงให้ทราบเพื่อเป็นอุดมคติอัน มุ่ง ไปสู่เท่านั้น แต่เพียงในระยะเวลาอันสั้นนี้จะพยายามรีบเร่งกระทำดังนี้

(1) จะดำเนินการห้ามการฆ่ากระบือ ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญ ของชาวนา

(2) จะรีบเร่งหาพันธุ์ข้าวปลูกให้ราษฎรชาวนาที่ชักสนได้มีไป ทว่าพันธุ์ ในฤดูกาลทวนาที่จะถึงนี้ อันเป็นการสอดคล้องกับโครงการที่รัฐบาล ชุกล่อน ๆ ไควางไว้สืบเนื่องกันมา

(3) จะระดมสัตว์แพทย์ให้มาป้องกันและปราบปรามโรคระบาด สัตว์ซึ่งเวลานี้กระปือในจังหวัดภาคกลางและภาคที่เป็นอยู่อาศัยน้ำต้องประสบ ภัยนี้ด้วย

(4) จะเริ่มวางวิธีการให้สหกรณ์ชาวนาเป็นผู้ถือหุ้นส่วนใหญ่ ในบริษัทชาวไทยจำกัด

7. การคมนาคม รัฐบาลจะส่งเสริมการบำรุงและบูรณะให้ได้ มากที่สุดเท่าที่กำลังจะทำได้ โดยจัดการให้ได้สิ่งของที่จำเป็นสำหรับการนี้ มาจากต่างประเทศโดยเร็วที่สุด

8. การพาณิชย์และอุตสาหกรรม ในระยะเวลาอันสั้นนี้ รัฐบาล จะได้พยายามแก้ปัญหาเรื่องราคาเครื่องอุปโภคและบริโภคสูง ซึ่งเป็น การเคื้อกร่อนแก่ราษฎรอยู่ในเวลานี้โดยด่วน ทั้งนี้จะได้ร่วมมือกับกระทรวง มหาดไทยในเรื่องเร่งรัดปราบปรามโจรผู้ร้ายเพื่อให้การขนส่งสะดวกและ ประหยัดขึ้น นอกจากนี้รัฐบาลจะให้รีบเจรจาขอซื้อสินค้าอันจำเป็นเพื่อ ส่งเสริมให้เครื่องอุปโภคมีราคาเยว่ลง

ในทางอุตสาหกรรม รัฐบาลจะได้ปรับปรุงกิจการภายใน โรงอุตสาหกรรมที่เป็นของรัฐบาลให้มีสมรรถภาพในการผลิตยิ่งขึ้น และจะ ได้ส่งเสริมการอุตสาหกรรมของสหกรณ์และของเอกชนให้มีปริมาณเพิ่มขึ้น

9. การมหาดไทย เพื่อให้บังเกิดความสะดวกเรียบร้อยภายใน และความปลอดภัยของประชาชนซึ่งเป็นที่ปรารถนาอยู่โดยทั่วไปนั้นโดยเร็ว จะได้เร่งรัดจัดการให้เจ้าหน้าที่ซึ่งฝ่ายปกครองและฝ่ายปราบปรามได้ประสาน งานกับโดยใกล้ชิด และส่งเสริมให้มีสมรรถภาพยิ่งขึ้น และถ้าจำเป็นก็จะ

ได้ร่วมมือกับฝ่ายทหาร เพื่อให้เป็นกำลังหนุนในการปราบปรามนี้ด้วย

โดยเฉพาะเส้นทางคมนาคม ซึ่งไม่ปลอดภัยในการขนส่ง จะ
ได้ดำเนินการป้องกัน เพื่อให้การขนส่งมีความสะดวกและปลอดภัยเป็นพิเศษ

10. การสาธารณสุข เพื่อที่จะปลดเปลื้องความทุกข์ของประชาชน
ในก้นอกภัยรัฐบาลจะได้พยายามเร่งรัดจัดการปราบปรามและป้องกันโรค
ระบาด ซึ่งกำลังเกิดแพร่หลายอยู่ในขณะนี้ให้บรรเทาเบา บางลงโดยเร็ว
และจะได้นำเนินการ เพิ่มพูนปริมาณยารักษาโรคชนิดที่จำเป็น โดยการกัก
ทำขึ้นจากทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพื่อสำหรับใช้และจำหน่ายให้เป็น
ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะซื้อหาและได้ร่างกายอมเยาะคงกว่าที่เป็นอยู่
ในปัจจุบันนี้

อนึ่ง ในเรื่องสถานพยาบาลและปริมาณจำนวนนายแพทย์
ซึ่งขณะนี้ยังไม่พอแก่การตั้งที่ทราบกันอยู่แล้ว และรัฐบาลชุกก่อน ๆ ก็ได้ดำริ
ในอันที่จะจัดการให้มีปริมาณเพิ่มขึ้นให้ไ้จำนวนพอแก่การนั้น รัฐบาลนี้ก็
ได้ดำเนินการสืบเนื่องต่อไป เพื่อให้บังเกิดผลสมปรารถนาในอนาคต

11. การศึกษา รัฐบาลนั้นยินดียอมรับการเข้าร่วมมือของเอกชน
ในการจัดตั้งโรงเรียนและการจัดทำตำราเรียน และในระยะเวลาอันใกล้
กับการเปิดสมัยการศึกษานี้ รัฐบาลจะเอาใจใส่เป็นพิเศษ ในเรื่องสถานที่
เล่าเรียนและตำราที่ใช้ในการเรียน รัฐบาลจะจัดการตามความสามารถ
ให้นักเรียนมีที่เรียน และมีตำราเรียนให้ทั่วถึง

12. การศาล รัฐบาลจะรักษารฐานะของผู้พิพากษาตามควรแก่
อิสระที่มีในพิจารณาคดีและจะได้สอดคล้องให้กระบวนการพิจารณาในศาลได้ดำเนิน
ไปด้วยโทษเร็วตามควร

ในที่สุดนี้ หวังว่าสภาผู้แทนราษฎรคงจะได้รับฟังนโยบายของ
รัฐบาลนี้ด้วยดี และพิจารณาดำเนินการตามมาตรา 50 รัฐธรรมนูญ³

8. ผลงานที่สำคัญ

นายปรีดี พนมยงค์ แม้ว่าจะได้เป็นนายกรัฐมนตรีถึงสามสมัย
แต่จากรวมระยะเวลาที่อยู่ในตำแหน่งได้เพียงประมาณ 5 เดือนเท่านั้น ผลงาน
ของนายปรีดี พนมยงค์ในขณะที่เป็นนายกรัฐมนตรีจึงมีไม่มากนัก ผลงานที่สำคัญ
ส่วนใหญ่ของนายปรีดี ที่ได้สร้างไว้เป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติล้วน
กระทำก่อนหน้าที่จะได้เป็นนายกรัฐมนตรีทั้งสิ้น กรณีสวรรคตของพระเจ้า
อยู่หัวอานันทมหิดล เป็นปัญหาสำคัญที่นักการเมืองและนักหนังสือพิมพ์ฝ่ายค้าน
ของนายปรีดี ได้ยกขึ้นเป็นข้อกล่าวหาโจมตีรัฐบาลของนายปรีดีไม่มีโอกาส
จะทำงานอื่นใดได้มากนักและในที่สุดนายปรีดีได้ขอลาออกจากตำแหน่งใน
วันที่ 23 สิงหาคม 2489 โดยอ้างว่าสุขภาพไม่สมบูรณ์

³ รวมคำแห่งนโยบายของรัฐบาลชุดที่ 1 - 42 หอสมุด
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หน้า 44 - 49 และ นายประเสริฐ
ปัทมสุคนธ์ รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517) (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ จ. กุญชรช่าง พ.ศ. 2517) หน้า 506 - 509

สิ่งที่พอจะนับได้ว่าเป็นความสำคัญทางการเมืองที่ได้กระทำ
ไปในระยะเวลาที่นานปรีดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี คือ

1) การแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยให้มีสมาชิกพฤฒิสภาขึ้นแทนสมาชิก
ประเภทที่ 2 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้พระราชทาน
ให้เมื่อ 9 พฤษภาคม 2489 โดยบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ รัฐสภา
ประกอบด้วยพฤฒิสภาและสภาผู้แทน พฤฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกที่ราษฎรเลือก
จำนวน 80 คน โดยวิธีการลงคะแนนเสียงทางอ้อมและลับผู้ที่สมัครเข้ารับ
การเลือกตั้งเป็นสมาชิกพฤฒิสภาต้องไม่เป็นข้าราชการประจำ

ดังนั้น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับพุทธศักราช 2489
นี้ จึงนับได้ว่ามีลักษณะเป็นประชาธิปไตยที่สุดในประวัติศาสตร์การปกครอง
ของไทยในระบบรัฐสภาเนื่องจากได้ยกเลิกสมาชิกรัฐสภาประเภทที่ 2 ที่มา
จากการแต่งตั้งและให้มีสมาชิกพฤฒิสภาที่มาจากการเลือกตั้งแม้ว่าจะโดย
ทางอ้อมแทน ทำให้รัฐสภาซึ่งทำหน้าที่นิติบัญญัติและควบคุมฝ่ายบริหารนั้นมา
จากการเลือกตั้งของประชาชนไทยทั้งหมด⁴

⁴ ดร.โกสินทร์ วงศ์สุรวัฒน์ ความเป็นมาของการปกครอง
ในระบบรัฐสภา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพินทยา พ.ศ. 2518)

2) ในระหว่างที่นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรกนั้น ประเทศฝรั่งเศสได้ยื่นข้อเสนอทางดินแดน 4 จังหวัดในกัมพูชาคืนจากไทยคือ เสียมราฐ ศรีโสภณ พะตะบอง และไพริน รัฐบาลได้แต่งตั้งให้นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคฝ่ายค้านไปเจรจากับฝรั่งเศส ผลของการเจรจาไทยต้องคืนดินแดนดังกล่าวเพื่อหลีกเลี่ยงการทำสงครามกับฝรั่งเศส

3) เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2489 รัฐบาลนายปรีดี ได้ออกกฎหมายนิรโทษกรรมแก่ผู้ต่อต้านการดำเนินสงครามของญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2⁵

4) เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 รัฐบาลได้เจรจากับรัฐบาลอังกฤษเพื่อขอเปลี่ยนแปลง ข้อตกลงในสัญญาสัมพันธไมตรี โดยอังกฤษต้องออกเงินซื้อข้าวจากไทยจำนวนหนึ่งล้านสองแสนตัน แทนการที่ไทยจะต้องให้ข้าวแก่อังกฤษเปล่า ๆ นอกจากนี้อังกฤษยังตกลงที่จะคืนเงินไทยที่อังกฤษยึดไว้ประมาณ 15 ล้านบาทแก่ไทยด้วย⁶

5) ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติเห็นชอบกับความเห็นของคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้พิจารณาเห็นว่าควรประกาศใช้พระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม เมื่อปี พ.ศ. 2488 อันเป็นผลให้มีการจับกุมอาชญากรรมสงคราม

5 นายประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ , อ้างแล้ว , หน้า 511 - 512

6 นายประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ , อ้างแล้ว , หน้า 515 - 519

ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม อดีตนายกรัฐมนตรีนับเป็นผู้หนึ่งอีกหลายคนและคำเป็น
การฟ้องร้องต่อศาลรัฐธรรมนูญเวลานั้น เป็นบทบัญญัติที่ลงโทษแก่การกระทำ
ที่ได้ทำไปก่อนวันที่จะมีพระราชบัญญัติฉบับนี้ ดังนั้น จึงเป็นการขัดต่อรัฐธรรมนูญ
และเป็นโมฆะไว้บังคับแก่คดีมิได้

มติของสภาดังกล่าว มีผลทำให้ จอมพล ป. พิบูลสงครามและ
คณะที่ถูกฟ้องรอดพ้นจากข้อหาเป็นอาชญากร สงคราม ซึ่งเป็นการช่วย
เหลือของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของนายปรีดี พนมยงค์ร่วมกับสมาชิกสภาคนอื่น ๆ
ที่ไม่ต้องการจะลงโทษคนไทยด้วยกันเอง

และจากผลของการประชุมในเรื่องดังกล่าวนี้ ต่อมาจึงได้มีบัญญัติ
ให้จัดตั้ง "คณะกรรมการตุลาการรัฐธรรมนูญ" ขึ้นเป็นครั้งแรกทำหน้าที่
ชี้ขาดว่ากฎหมายใดจะขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่